

ВІДМЕЖУВАННЯ ПОНЯТТЯ «БУЛІНГ»
ВІД СХОЖИХ ЗА ЗМІСТОМ ПОНЯТЬDIFFERENCE BETWEEN THE CONCEPT OF "BULLYING"
FROM SIMILAR CONCEPTS CONTENTЗеленський Є.С., старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*Карпенко О.М., старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Саме поняття «булінг» виникло і прийшло в українську термінологію з Великобританії, нормативно закріпивши свій зміст. Однак, поряд із нормативно-визначеним поняттям «булінг» все більшого вжитку набувають запозичені з європейських держав та США терміни, схожі за своїм змістом до «булінгу», які на наш погляд, слід відмежовувати. Тому метою даної наукової статті є відмежування поняття «булінг» від схожих за змістом понять, на підставі чого визначити особливості поняття «булінг».

Відмінність поняття «булінг» від суміжних понять полягає у тому, що дії булінгу вчинюються в освітньому середовищі, учасниками якого є суб'єкти освітнього процесу, а не скажімо члени трудового колективу (мобінг, харасмент) або члени родини (домашнє насильство). І ще однією відмінністю є те, що булер та жертва булінгу членами освітнього колективу, тобто добре знають один одного, а не незнайомі, випадкові люди, як під час хейту в інтернеті. Одночасно з цим, булінг може проявлятися в таких видах, як бодішеймінг, сталкінг, хейзинг.

Тобто незважаючи на те, що визначені нами поняття є дещо схожими (негативна поведінка, спрямована проти однієї особи або декількох осіб), вони кардинально відрізняються одне від одного.

Запропоновано диференціювати визначені у статті терміни на законодавчому рівні. Зі змісту статті зрозуміло, що на законодавчому рівні в Україні визначені лише такі поняття «булінг», «катування» та «домашнє насильство». На наш погляд, з урахуванням розвитку суспільних потреб так само необхідно диференціювати інші визначені нами терміни, дослідивши більш детально їх природу та сутність явища, а також встановивши відповідний вид відповідальності за їх вчинення.

Наприклад, мобінг – це це будь-яка форма гоніння, переслідування на робочому місці; харасмент – це дії, спрямовані на травлю будь-кого на сексуальному ґрунті на робочому місці, які мають психологічний тиск на потерпілого; бодішеймінг – це дії, спрямовані на дискримінацію людей через їх зовнішній вигляд; хейзинг – це жорстокі жарти в ритуальній формі під час ініціації при вступі в певну групу; хейт – це дії інтернет-мережі, які демонструють негативне ставлення до чужої діяльності, творчості.

Ключові слова: бодішеймінг, булінг, домашнє насильство, катування, мобінг, сталкінг, харасмент, хейзинг, хейт.

The concept of "bullying" originated and came into Ukrainian terminology from Great Britain, normatively consolidating its meaning. However, along with the normatively defined concept of "bullying", concepts borrowed from European countries and the United States are becoming increasingly used. These concepts are similar in meaning to "bullying". Then, in our opinion, they should be distinguished. Ago the purpose of this scientific article is to distinguish the concept of "bullying" from similar concepts, to determine the features of the concept of "bullying".

It is concluded that the difference between the concept of "bullying" and related concepts is that the actions of bullying are committed in an educational environment, the participants of which are the subjects of the educational process. Members of the labor collective (mobbing, harassment) or family members (domestic violence) are not participants in bullying. And another difference is that the bully and the victim of bullying are members of the educational team, that is, they know each other well, not strangers, random people. The peculiarity of hating is that the victim can be a random person. At the same time, bullying can manifest itself in such types as bodyshaming, stalking, hazing.

That is, despite the fact that the concepts we have defined are somewhat similar (negative behavior directed against one person or several people), they are radically different from each other.

It is proposed to differentiate the concepts defined in the article at the legislative level. It is also clear from the content of the article that such concepts as "bullying", "torture" and "domestic violence" are defined in the laws of Ukraine. In our opinion, taking into account the development of social needs, it is also necessary to differentiate other terms defined by us. It is necessary to investigate in more detail their nature and essence of the phenomenon, as well as to establish the appropriate type of responsibility for their implementation.

For example, mobbing is any form of persecution, harassment in the workplace; harassment is an act aimed at harassing anyone on sexual grounds in the workplace, which has psychological pressure on the victim; body shaming is actions aimed at discriminating against people because of their appearance; hazing is a cruel joke in ritual form during initiation when joining a certain group; hate - is the action of the Internet, which demonstrates a negative attitude towards other people's activities, creativity.

Key words: bodyshaming, bullying, domestic violence, torture, mobbing, stalking, harassment, hazing, hatred.

Актуальність теми. Проблема булінгу не є новою для українських шкіл, проте до 2019 року на правовому полі не було взагалі такого поняття. При цьому дослідження ЮНІСЕФ в Україні у 2017 році засвідчили, що 67 % українських дітей віком 11-17 років зіштовхувалися з цькуванням [1].

Наприкінці 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [2], який вступив в силу 19.01.2019 року. Про дію Закону свідчить статистика судових рішень, підготовлена Мініством. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, станом на 09.12.2019 р. суди розглянули 316 справ про булінг, з яких у 123 справах (40%) було винесено рішення про накладення стягнення [1]. Зазначені цифри свідчать

про необхідність подальшого дослідження вказаного правового явища.

Постановка проблеми. Саме поняття «булінг» виникло і прийшло в українську термінологію з Великобританії, нормативно закріпивши свій зміст. Однак, поряд із нормативно-визначеним поняттям «булінг» все більшого вжитку набувають запозичені з європейських держав та США терміни, схожі за своїм змістом до «булінгу», які на наш погляд, слід відмежовувати. Тож у даній роботі ми спробуємо зрозуміти відмінності між такими поняттями, як «бодішеймінг», «булінг», «домашнє насильство», «катування», «мобінг», «сталкінг», «харасмент», «хейзинг», «хейт».

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Незважаючи на нову для

України термінологію, дослідження даного явища проводилися багатьма вченими різних галузей права. Проблему насильства у школах вивчали такі психологи, соціологи та педагоги, як: І. Гайдамашко, А. Губко, О. Корабльова, О. Ожійова, С. Стельмах. Проблеми насильства серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів та запобігання йому в українській кримінології досліджувала І. Лубенець. В адміністративно-правовій науці слід вказати доробки таких вчених, як: О. Іваній, Ю. Левченко, Т. Лежнева, Б. Логвиненко, О. Мельничук, С. Черноп'ятов та інші. Проте вони акцентують саме на адміністративній відповідальності за дії булінгу та особливостях діяльності різних державних органів у сфері протидії булінгу. Спробою відмежування поняття «булінг» від суміжних понять є робота Р. Опацького. Водночас відсутні дослідження щодо визначення особливостей булінгу в порівнянні з іншими, схожими за змістом поняттями.

Тому **метою даної наукової статті** є відмежування поняття «булінг» від схожих за змістом понять та на цій підставі визначити особливості поняття «булінг». Для досягнення поставленої мети нами будуть виконані наступні завдання: порівняти етимологічний зміст понять «бодішеймінг», «булінг», «домашнє насильство», «катування», «мобінг», «сталкінг», «харассмент», «хейзинг», «хейт»; визначити особливості поняття «булінг».

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, поняття «булінг» запроваджено в українську термінологію порівняно недавно та закріплено на законодавчому рівні. Так, відповідно до статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2; 3].

Як бачимо, в самому понятті відбувається отождолення двох понять «булінг» та «цькування». З'ясуємо, чи дійсно це так. Тлумачний словник чітко визначає, що цькувати – це переслідувати когось-небудь різними нападами, наклепами і т. ін., знущатися з когось [4]. Поняття «булінг» походить від англійського дієслова «bully» – залякувати, цькувати, задирати. Отже, справедливим є отождолення вказаних понять, адже вони виражені одне через інше і мають однаковий зміст.

Ще одним схожим до булінгу за змістом поняттям є мобінг. Назва терміну «мобінг» походить від англійського «mob» – натовп, банда, «своя компанія»; «to mob» – нападати групою. Цікаво, що «мобінг» в перекладі з норвезької на англійську звучить як «булінг», проте вживаність даних термінів у юридичній термінології дещо відрізняється. Англійські науковці отождолюють поняття мобінг та булінг [5], вважаючи їх змістом зловживання, знущання, незалежно від місця їх вчинення. Водночас, серед вітчизняних науковців існує чітке відмежування за сферою розповсюдження та суб'єктами вчинення.

Мобінг – це будь-яка форма гоніння, переслідування на робочому місці. Тобто під терміном мобінг розуміють вороже, неетичне ставлення однієї людини або групи людей, яке прямо спрямоване і систематично повторюється по відношенню головним чином до однієї особи, на якій дане переслідування відбивається негативно. Регулярні випадки негідних чи неприязельських дій по відношенню до деяких працівників принижують честь і гідність особи настільки, що часто провокують звільнення людини з місця її роботи, важку депресію або й самогубство. Федеративний суд Німеччини з трудових спорів поняття «мобінг» визначає як «систематичний прояв ворожості, знущання та дискримінації – як серед найманих праців-

ників, так і щодо підлеглих з боку керівництва». Термін «мобінг» відносно недовго користується попитом в українській психології та педагогіці, але вже прижився внаслідок того, що в нас немає аналогу, який би так влучно передавав суть цього явища.

Водночас особливістю булінгу є те, що насильницькі дії учасників освітнього процесу, тобто суб'єкти та об'єкти правопорушення – це члени освітнього колективу, при чому булінг обов'язково вчиняється стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу. Тобто, відмінність між мобінгом та булінгом в Україні полягає в місці вчинення правопорушення (робоче місце та навчальний заклад) та в учасниках даних насильницьких дій (повнолітні члени робочого колективу та учасники освітнього, одним із яких має бути малолітня або неповнолітня особа).

Так само відмінність за такими критеріями, як місце вчинення правопорушення та учасники правопорушення, полягає між булінгом та домашнім насильством. Відповідно до законодавства домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких дій [6]. З самого визначення вже зрозуміло, що місцем вчинення домашнього насильства є межі місця проживання хоча б одного із учасників правопорушення, а учасниками правопорушення є родичі або колишнє чи теперішнє подружжя, або особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа. Тобто, хоча і проявляється булінг та домашнє насильство у формі фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, проте ці поняття кардинально різні.

Насильницькі дії, вчинені під час булінгу, можуть набувати більш тяжких форм, пере kwalіфікуючись у злочини, наприклад, катування. За такі дії передбачена кримінальна відповідальність. Так, стаття 127 Кримінального кодексу України чітко визначає, що катуванням є умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [7].

Звернімося до кримінально-правової характеристики власне катування. Основним безпосереднім об'єктом катування є здоров'я, а додатковим обов'язковим – воля, честь і гідність особи. З об'єктивної сторони цей злочин характеризується: 1) діями – нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками. Суб'єкт катування – загальний. Як правило, це особа, яка здійснює контроль над потерпілим, а останній перебуває від неї у певній залежності. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 127 Кримінального кодексу України, характеризується прямим умислом і хоча б однією спеціальною метою з чотирьох, зазначених у диспозиції частини 1 статті 127 Криміналь-

ного кодексу України: 1) примусити потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у т. ч. отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання; 2) покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним чи іншою особою або у скоєнні яких він чи інша особа підозрюється; 3) залякати його чи інших осіб; 4) дискримінувати його чи інших осіб.

Отже, відмінність булінгу від катування полягає у: 1) тяжкості наслідків, що настали; 2) булінг вчинюється завжди стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, а суб'єкт катування загальний; 3) катування проявляється у фізичному завданні шкоди потерпілій особі, а булінг проявляється у різних формах насильства; 4) булінг має регулярний характер, повторюваність фактів насильства, а для катування характерний продовжувані у часі насильницькі дії за одним фактом.

Наступним етапом нашого дослідження необхідно визнати, що в законодавство України все частіше входять терміни іноземного походження. Так, досить недавно мало хто знав про такий термін, як «харасмент», а сьогодні він активно вивчається й висвітлюється соціологами, психологами та юристами.

Харасмент (англ. harassment — «домагання») визначається як: 1) небажані сексуальні пропозиції або натяки знецінюючого характеру, часто на адресу жінок; 2) дії, спрямовані на травлю будь-кого на сексуальному, релігійному, расовому або іншому ґрунті.

Найчастіше у світі харасмент застосовується у першому значенні слова. Sexual harassment перекладають як «домагання, приставання, залякування». Точніше, це поведінка, що принижує гідність іншої людини, порушує недоторканність приватного життя особи. Як правило, цей термін пов'язують із посадовими злочинами. «Харасмент» юристи розглядають як різновид гендерної дискримінації у трудових відносинах [8].

Тобто, не зважаючи на широке тлумачення власне терміну «харасмент», на практиці його застосування має вузький зміст – сексуальні домагання на робочому місці, які мають психологічний тиск на потерпілого. Відповідно, у співвідношенні з цим поняттям зміст поняття «булінг» має свої кардинальні відмінності: місце вчинення правопорушення (межі освітнього закладу, а не робоче місце), суб'єкт та об'єкт вчинення правопорушення (учасники освітнього процесу, малолітня чи неповнолітня особа при цьому є обов'язковим учасником правопорушення, а не члени трудового колективу), форма насильства (булінг виражений різними формами насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), а харасмент – прояв лише сексуального насильства).

Харасмент дуже часто порівнюють та отожднюють із сталкінгом [9]. Сталкінг (від англ. Stalking – переслідування, приховано пересуватися). Вважається, що сталкінг – це вид домагання у формі переслідування, розшуку або стеження за жертвою. Визначаючи поняття сталкінгу англійські науковці виражають свою думку саме через поняття «харасмент», що є цілком зрозумілим через спорідненість їх змісту. Водночас класичним застосуванням поняття «харасмент» все ж таки є домагання сексуального характеру: небажані дотики, натяки на можливий сексуальний зв'язок, висловлювання непристойного змісту, тощо.

Отже, важливо зрозуміти, що насправді є сталкінгом. Наразі щодо цієї дефініції немає консенсусу, а також недостатньо наукових досліджень. Більшість дій сталкінгу є соціально прийнятною діяльністю (здійснення телефонних дзвінків, надсилання електронної пошти, надсилання листів та подарунків, тощо). Лише тоді, коли такі дії є небажаними для жертви, постійно повторюваними, вони стають протиправними, особливо якщо жертва страждає від страху і страждань [9].

Існують неоднозначні думки з приводу того, що вважати повторюваними, регулярними діями. Як правило, достатньо двох і більше дій, які утворюють стійку модель поведінки і дають можливість трактувати їх як сталкінг [9].

На наш погляд, сталкінг може мати місце в освітній спільноті, а неповнолітні є тим плідним підґрунтям для вчинення дій, пов'язаних з переслідуванням потерпілого, вчиненням нав'язливих повторюваних дій, які самі по собі не мають протиправного змісту.

Слово «хейтер» так само має англійське походження. «Hater» означає «ненависник» (дієслово to hate — ненавидіти), це людина, яка відчуває ненависть або ворожість (приховану чи відкриту) до чого-небудь або кого-небудь [10]. Сьогодні найчастіше можна зустріти інтерне-хейтерство. Інтернет-хейтери – це люди, які ненавидять чужу діяльність, творчість. Хейтери всіма способами проявляють своє негативне ставлення (негативні коментарі, дізлайки, що мають необґрунтований, образливий характер). Особливістю хейтерства є те, що жертвою може стати випадкова особа. Саме тому хейтерство і кібербулінг не є тотожними поняттями.

Бодішеймінг (від англ. body – «тіло»), to shame - «соромити») – це дії, спрямовані на дискримінацію людей через їх зовнішній вигляд. Жертвами бодішеймінгу можуть бути люди різних вікових категорій, рас, національностей, розмірів, типів фігур, тощо. Особливістю є те, що бодішеймінг базується на суб'єктивній думці агресора.

Часто причинами такого ставлення є стосунки в сім'ї, ставлення до тіла членів родини та друзів, стандарти краси, що нав'язані засобами масової інформації та соціальними мережами, особливості стандартів краси, прийняті в різних культурах, національностях, тощо [11]. На особливості тіла підлітки найбільше звертають увагу, адже це – найлегший спосіб становлення свого авторитету в колективі. Відповідно, можна зробити висновок про те, що бодішеймінг є різновидом булінгу, адже саме нестала психіка підлітків може проявляти агресивні дії до іншої людини через її фізичні особливості.

Ще одним різновидом булінгу вважаємо хейзинг (від англ. hazing – «зле жартувати»). Хейзинг – це жорстокі жарту в ритуальній формі під час ініціації при вступі в певну групу.

Хейзинг може бути пов'язаний не тільки із прийняттям у спільноту, але і з подальшим перебуванням у ній для підтримання ієрархії, проте завжди спрямований на нових учасників. Такі дії завжди мають ритуальний характер [12]. Хейзинг не передбачає можливості жертви відмовитися від участі. Під час хейзингу може відбуватися як фізичне, так психологічне насильство. Хейзинг може бути одиничним або повторюваним явищем.

Проблема хейзингу існує в шкільних, вузівських, спортивних, армійських, кримінальних спільнотах. Прояви, які пов'язані не з експлуатацією, а з приниженням жертв, відносяться до хейзингу. Отже, можна стверджувати, що хейзинг являє собою один із видів булінгу, адже притаманний саме освітнім спільнотам і має загальні ознаки булінгу, а також свої специфічні ознаки.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можна зробити наступні висновки. Відмінність поняття «булінг» від суміжних понять полягає у тому, що дії булінгу вчинюються в освітньому середовищі, учасниками якого є суб'єкти освітнього процесу, а не скажімо члени трудового колективу (мобінг, харасмент) або члени родини (домашнє насильство). І ще однією відмінністю є те, що булер та жертва булінгу членами освітнього колективу, тобто добре знають один одного, а не незнайомі, випадкові люди, як під час хейту в інтернеті. Одночасно з цим, булінг може проявлятися в таких видах, як бодішеймінг, сталкінг, хейзинг. Тобто незважаючи на те, що визначені нами поняття є дещо схожими (негативна поведінка, спря-

мована проти однієї особи або декількох осіб), вони кардинально відрізняються одне від одного.

Зі змісту статті також зрозуміло, що на законодавчому рівні в Україні визначені лише такі поняття, як «булінг», «катування» та «домашнє насильство». На наш погляд,

з урахуванням розвитку суспільних потреб так само необхідно диференціювати інші визначені нами терміни, дослідивши більш детально їх природу та сутність явища, а також встановивши відповідний вид відповідальності за їх вчинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Падучак О. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу / Олександра Падучак // Юридична газета. – 2020. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/insh/buling--stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidiyi-bulingu.html>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Словник української мови: в 11 томах. — Том 11, 1980. — Стор. 259. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/cjkuvaty>
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
6. Lacey M. Sloan, Tom Matyók, Cathryne L. Schmitz, Glenda F. Lester Short. Bullying and Mobbing in the Workplace // International Journal of Business and Social Science. – 2010 – Vol. 1. – №. 3. – December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/228782790_A_Story_to_Tell_Bullying_and_Mobbing_in_the_Workplace
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Поляруш С. Боротьба з харасментом: історико-правовий аспект // Наукові записки. – Серія: Історичні науки. – 2012. – Випуск 15. – С. 161-166
9. Karl Roberts. Stalking and Harassment: Chapter. – 2010. – January [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/292788102>
10. Хейтер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovotvir.org.ua/words/kheiter>
11. Body image report - Executive Summary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mentalhealth.org.uk/publications/body-image-report/exec-summary>
12. И. С. Кон. Школьное насилие: буллинг и хейзинг // Мальчик — отец мужчины. — М.: Время, 2010.